

Kan man produktudvikle arkæologien?

En diskussion af Cornelius Holtorf's *From Stonehenge to Las Vegas: Archaeology as Popular Culture*

Af Mads Dengsø Jessen, cand. mag. i forhistorisk arkæologi

DR2's "Ansgar & Loke" er kendt af de fleste som to (sexual)frustrerede arkæologer, der fremdrager al deres lærdom og viden gennem det evigt refererede tidsskrift "Kedelig Jord". De karikerer den nørdede, asketiske, verdensfjerne arkæolog (naturligvis klædt i fløjl, anorak, Fjellräven og grydehår), der ikke lever for andet end graveskeen, kulturlaget og den næste ældgamle genstand. Det er lignende eksempler på beskrivelsen af arkæologer og arkæologien, og hvad de betyder for forståelse af vores daglige arbejde, Cornelius Holtorf behandler i sin nye bog "From Stonehenge to Las Vegas: Archaeology as Popular Culture". Han beskriver hvordan det 'almenfolkkelige' billede af arkæologien og forhistorien har betydning for arkæologiens placering i samfundet – hvilke fordele, ulemper og faldgruber, der følger med arbejdet at beskrive forhistorien, og hvorledes vi muligvis kan gøre brug af disse til egen fordel.

"From Stonehenge to Las Vegas: Archaeology as Popular Culture" kan betegnes som kulminationen på en række artikler og indlæg Holtorf har publiceret igennem de seneste år (Holtorf 2002; 2004a, 2004b), der alle har omdrejningspunkt i arkæologiens rolle og identitet i vores (post)moderne samtid eller som Holtorf selv definerer det; populærkulturen. Bogen belyser en bred vifte af forskellige temaer, der spænder fra teoretiske debatter om fortidens konstante genfortolkning i nutiden til antropologiske undersøgelser af folks personlige tilknytning til forhistoriske monumenter. Generelt har bogen et ganske højt teoretisk niveau, som dog formidles forstandigt gennem en række velvalgte og illustrative eksempler.

Bogens struktur er en smule usædvanlig, da den centrerer sig om 12 teser, som Holtorf fremlægger som afgørende for hvorledes arkæologien kan defineres gennem nutiden og populærkulturen, og som samtidig bekendtgør de væsentligste budskaber i bogen. Der inddrages adskillige eksempler på, hvorledes arkæologien kommer til udtryk i diverse populærkulturelle sammenhænge, såsom tombræderen Lara Croft, Indiana Jones, diverse 'arkæologi-legetøj' fremstillet af fx Lego og Playmobil, men også til hvordan fortiden administreres og benyttes til at skabe (lokal) identitet og selvforståelse, såsom fortidsmindernes betydning for lokalbefolkningen, hvilket

bliver eksemplificeret gennem udvalgte obelisker og stenstøtter i Tyskland.

Særligt velfungerende er de gennemgående referencer til kunstprojekter, der relaterer til og italesætter arkæologiske problemstillinger – ofte med ganske overraskende, æstetiske udtryk til følge. Fx fremvises Patrick Nagatani's fotografier fra den imaginære arkæolog Ryoichi's hemmelige udgravninger på kendte, forhistoriske lokaliteter, der tilsyneladende alle afdækker begravede biler! ¹

Arkæologiens post-moderne situation

Den (post)moderne arkæologi er generelt kendetegnet ved at være en mangefacetteret størrelse, der ikke kan puttes i afgrænsede kategorier. Fx den såkaldte reflektive feltarkæologi, som for nylig har været genstand for diskussion i dette tidsskrift (se Arkæologisk Forum nr.12), er et udslag af de nye tendenser indenfor arkæologisk praksis. Budskaberne i "From Stonehenge to Las Vegas", kan på flere punkter ses som relateret til denne debat, idet også Holtorf diskuterer hvorledes feltarkæologiens udførelse og rolle i samfundet kommer til udtryk. For at belyse et udvalg af bogens budskaber omkring forståelsen af arkæologiens rolle i sin samtid, såvel som betydningen af feltarbejde, vil jeg derfor tage fat på fire af de tolv teser, som Holtorf fremlægger i sin

bog: Tese 2 – "Archaeology is mainly about our own culture in the present", tese 3 – "Archaeology is about searching and finding treasure underground", tese 6 – "The process of doing archaeology is more important than its results", og tese 10 – "The past is being remade in every present and is thus a renewable resource"

Teserne kan sammenstilles 2 og 2, idet tese 3 og 6 begge refererer direkte til vores egentlige feltarbejde som en procesorienteret skattejagt. Tese 2 og tese 10 kan ligeledes parres under én samlet diskussion, da de begge indeholder det parallelle budskab, at vi konstant indskriver fortiden og fortidsminder i nye sammenhænge og meninger, der formuleres ud fra vores egen position i nutiden.

TESE 3 OG TESE 6

Disse to teser knytter direkte an til forståelsen af arkæologens arbejde i felten. Denne er i populærkulturen først og fremmest relateret til billedet af arkæologen som en skattejæger/detektiv, der af-dækker de forhistoriske skatte jorden gemmer på. Heraf udspringer fx den folkelige idé om kulturarven som noget værdifuldt vi bør beskytte. Derforuden pointerer Holtorf, at gennem sådanne processer udlever vi vores egne idéer og ønsker til hvad arkæologien fortæller os om os selv, hvorved vi (gen)fortæller historien – "digging provides access to yourself" som Holtorf fortæller s.30. Den arkæologiske proces hvormed vi skaber historien fra vores eget ståsted, bliver derfor afgørende for hvilket udtryk forhistorien får.

Sammenholdt med de idéer Holtorf fremlægger i sine øvrige publikationer, er det tydeligt at han baserer arkæologiens 'fortælling' på ønsket om at indsætte den i det såkaldte 'Dream Society', som den beskrives af den danske fremtidsforsker Rolf Jensen (Jensen 1999). 'The dream society' er et nyt samfundsbegreb – i stil med det (nu hedengangne?) informationssamfund – hvor 'den gode historie' bag produktet ses som drivkraften bag folks valg og præferencer i fx kulturudbuddet, og hvor facts ikke tillægges nogen nævneværdig betydning. Dette skulle så kunne overføres til arkæologien, hvis fornemmeste opgave således bliver at fortælle en god (for)historie.

Denne meget utraditionelle måde at anskue arkæologien på, indeholder muligvis et par faldgruber, der er værd at kigge nærmere på. Ved at omgøre arkæologien til fortælling (for det enkelte individ) må vi som arkæologer give afkald på enhver faglig, videnskabelig ret til at udtale os om fortiden og lade alle, upåagtet viden og erfaring, entre forskning af fortiden. En anden løsning kan være, at vi må foretage et absolut knæfald for kapitalen. Sagt på en anden måde; arkæologien må enten forlade sig på at være et 'allemands-land', hvor vi som faglærte ikke kan hævde nogen særlig kundskab, eller også må vi lade os finansiere gennem 'block-buster' udgravninger, der via sin 'arkæo-appeal' (som Holtorf kalder det) og den generelle publikumsinteresse (og betaling?) kan sikre penge i museums- og forskningskassen. Frygten kan så være, at en sådan formulering af arkæologiens væsen medfører, at vi står til falds for de personer/virksomheder, der formår at opstille den bedste historie og fremlægge en oplevelsesøkonomisk profitabel udgravning? En udgravning hvor alle er sin egen fortids smed, og bare vi føler os godt tilpas på gravningen er lykken gjort. Resultatet er alligevel sekundært. Hvis feltarkæologien skal basere sig på 'oplevelsen' og 'følelsen' af gravningen – "The process of doing archaeology is more important than its results" som tese 6 understreger – kan man frygte at arkæologi som fag mister sin videnskabelige berettigelse. Bør vi ikke holde fast i at *resultatet* af udgravningen *også* er et afgørende mål? Ikke blot at have en oplevelsesrig udgravning, der skaber grundlag for en god historie.

Denne problematik leder videre til et andet spørgsmål; hvis Holtorf mener at historien om forhistorien, og hvordan vi kan sælge denne historie til 'folket', kan være redningen for arkæologien, ender vi så ikke i en situation, der handler om at profitmaksimere formidling af forhistorien?

Det ligner faktisk på mange måder den situation vi står i indenfor dansk, humanistisk forskning lige nu. Den danske videnskabsminister plæderer for en forskningsretning man kunne kalde faktura-forskning – en forskning der skal skabe nye produkter, der død og pine skal udmønte sig i et økonomisk afkast, en faktura. En vision der implicit synes at have mange ligheder med de idéer Holtorf fremlægger som

udviklende for arkæologien. Styrken ved humanistisk forskning er jo netop, at vores studieobjekt ikke bør vurderes på hvor succesfuld den er til at udskrive fakturaer, men skal bruges til at skabe et rum hvor idéer om menneskelig adfærd bearbejdes. Et rum der bør og kan genfindes i kunsten og kulturlivet mere generelt, hvilket Holtorf selv også har været direkte bidrager til (Holtorf 2004c). Det kan derfor undre at denne populærkulturelle kapitalisering af arkæologien ikke problematiseres i bogen.

Denne blindhed overfor profitmaksimering skyldes måske at bogens eksempler på arkæologi i populærkulturen, fra Playmobil til Ryoichi, følger nogenlunde samme retning: De er alle karikerede og glorificerende versioner af arkæologien, med et udtalt positivt og eksotisk syn på arkæologens arbejde. Men ikke alle ser nogen nytte i arkæologien overhovedet (hvilket sikkert heller ikke er tilfældet for forfatterne bag karaktererne Ansgar & Loke beskrevet ovenfor). Vi har vist alle mødt den emsige entreprenør hvis holdning er at arkæologien kun kan gå for langsomt, eller den revsende lokale borger, der udelukkende ser os som samfundsnassere, der er skyld i forhøjede grundpriser. Sådanne holdninger forekommer meget langt væk i Holtorfs beskrivelse af arkæologiens status i vores nutid – men de bidrager jo heller ikke med en særlig god historie – hvilket får bogens udlægning af feltarkæologiens karakter i populærkulturen til at fremstå noget selektiv. Tværtimod får man den tanke at Holtorf gennem fortællingens kraft forsøger at omgøre sygdommen til kuren; om bare vi favner den måde hvorpå populærkulturen afbilder arkæologien, vil vores fremtid være sikret. Vi placerer os derved solidt i dream society, og har således produktudviklet arkæologien til at falde i alles smag – du konstruerer din egen fortid gennem den gode historie.

TESE 2 OG 10

Budskaberne indeholdt i tese 2 og 10 ligger i forlængelse af Holtorfs fulde overbevisning om at en reel fortid ikke (kan) eksistere(r), men til stadighed vil basere sig på genfortælling af vores egen position i nu'et. Den umiddelbare logik ved denne holdning ligger i indsigten i, at en given fortolkningsramme naturligvis altid påvirkes af analytikerens position og

bedømmelse – vi er selv medvirkende til at tilvejebringe de data vi gør brug af. Men disse data er vel ikke blot luftkasteller? De har (eller bør have) reel forankring i de materialer vi graver frem af jorden, hvilket er et aspekt, der ofte afvises i post-moderne teori: Der foreligger et reelt, materielt grundlag for de teorier vi tillader os at opstille om hvorledes fortiden kan have set ud, og disse materialer er sandsynligvis produceret med en bestemt hensigt (material culture is active and meaningfully constituted, som Hodder proklamerede). Netop dette materielle grundlag gør det så meget mere vigtigt at også resultatet af selve udgravningssituationen bliver betragtet som en del af forskningsprocessen. Den analytiske del af arkæologien bliver således ikke blot dikteret af forskerens egne forudsætninger og position i nu'et, men ligeledes af de begrænsninger og muligheder, der ligger i fortolkningen af det forhistoriske materiale. Hvis vi derfor undlader at betragte udgravningsresultat og forskning som komplementerende størrelser, er vi så ikke på vej til at opgive ethvert empirisk baseret udsagn vi måtte have om fortiden?

Et mere centralt problem ved idéen om den konstante genskrivning af historien i nu'et ligger dog på et højere erkendelsesteoretisk niveau. En konstant genskrivning af historien baserer sig fortrinsvis på en radikal form for subjektivism, der foreskriver, at vi ikke kan beskrive verden udenfor vores egen individuelle, mentale repræsentation af den – alt foregår i hovedet på beskueren. Humanvidenskaberne vil i den sammenhæng ende i en forskningsmæssig blindgyde, da en sådan mental solipsisme afskriver kulturbegrebet, i så fald kultur skal forstås som en social organisation – et socialt system der eksisterer mellem mennesker og ikke blot i individet – hvilket jeg mener, forekommer plausibelt.

Subjektivisme har selvfølgelig sine fortrin i særlige analyse-sammenhænge, som Holtorf også viser i sin analyse af folks personlige forhold til fortidsminder, men vil en udelukkende subjektiv tilgang til arkæologisk forskning ikke afskærer os fra at diskutere 'Fortiden', forstået som et egentlig studieobjekt? Bør vi ikke også være reflekssive gennem materialet, og ikke blot gennem processen som Holtorf vil det? Gennem de forhistoriske materialer findes muligheden for at skabe et tilnærmet billede

af hvorledes verden tidligere blev opfattet og repræsenteret. Et billede der rækker videre end de mere direkte aflæselige forhold, såsom subsistens-økonomi, handelsforbindelser og genstandsmateriale, og som også behandler fx symbolbrug, ritualer og kosmologiske strukturer. En gengivelse af fortiden som det må være arkæologens opgave at videreformidle til 'folket' – om det så er en god, uhyggelig, triviell eller særdeles kompliceret (for)historie, der kommer ud af sådanne anstrengelser. Arkæologien bør derfor relatere både til et *hvad* vi graver, overveje et *hvordan* vi graver, hvilket gerne skulle resultere i et *hvorfor* vi graver, og således kombinere materialet, metoden og forskningen både før, under og efter feltarbejdet. Forhåbentlig vil arkæologien så kunne strække sig ud over de ret markante begrænsninger, der implicit ligger i tese 2 – at arkæologi først og fremmest omhandler os selv i nutiden – og derigennem forsøge at forbedre, eller gendrive, de hypoteser vi opstiller om menneskets virke i fortiden.

Litteratur

Holtorf, Cornelius 2002

Notes on the Life History of a Pot Sherd.

Journal of Material Culture, vol.7(1). s. 49-71.

Holtorf, Cornelius 2004a

Doing archaeology in popular culture.

I H. Bolin (red.): *The interplay of Past and Present*. s. 40-48.

Holtorf, Cornelius 2004b

Arkeologi som äventyr.

META tidsskrifts för medeltids arkeologi. s.19-25.

Afslutningsvis

Om end min begejstring for flere af bogens analyser er temmelig begrænset, vil jeg varmt anbefale folk at læse den. Enten for at blive stadfæstet i deres overbevisning om post-modernismens galimatias, eller omvendt bifalde det bidende spark over skinnebenet den leverer til de fastkørte modernister. Dertil kommer at bogen er virkelig velskrevet og udtrykker en ganske subtil humor, og desuden indeholder mange interessante og tankevækkende eksempler på populær-arkæologiens mange ansigter. Med "From Stonehenge to Las Vegas" har Holtorf formået at skrive en bog, der fordrer læseren en stilling-tagen til hvorledes man bør definere fortiden(arkæologien) i samtiden og i fremtiden. En på mange måder provokerende bog med en sober og klar tone, som leder til videre eftertanke.

Holtorf, Cornelius 2004c

Incavation – Excavation – Exhibition.

I N.Brodie & C. Hills (red.): *Material Engagements: Studies in Honour of Colin Renfrew*. Cambridge, Cambridge University Press. s. 45-53.

Holtorf, Cornelius 2005

From Stonehenge to Las Vegas. Archaeology as Popular Culture. Altamira Press.

Jensen, Rolf 1999

The Dream Society. Hvordan det kommende skift fra facts til følelser vil påvirke erhvervslivet og vor hverdag.

Gylding, Narayana Press.

Note

1. www.andrewsmithgallery.com/exhibitions/patricknagatani/index.htm